

ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΓΑΒΟΥΝΕΛΗ

Γιατί μιλάμε ακόμη για τη Συνθήκη της Λωζάννης;

Η Συνθήκη της Λωζάννης υπογράφηκε στο Palais de Rumine στις 24 Ιουλίου 1923. Σηματοδότησε το τέλος μιας ολόκληρης εποχής: Από τη μια, έκλεισε οριστικά το Ανατολικό Ζήτημα και τη μακρά περίοδο της παρουσίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στην Ιστορία. Από την άλλη, λειτούργησε ως εμβρυολογικός διεκολύνοντας τη δημιουργία της Τουρκικής Δημοκρατίας αλλά και την ύπαρξη πολλών νέων κρατών στην ευρύτερη Μέση Ανατολή, θέτοντας τις βάσεις για την εικόνα (και τα προβλήματα) της περιοχής όπως την ξέρουμε σήμερα.

Εκατό χρόνια μετά, οφείλουμε στη γηραιά κυρία σεβασμό – αλλά γιατί θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι έχει ακόμη σημασία; Η απάντηση θα πρέπει να δοθεί από τις πολλαπλές ιδιότητες μιας σύμβασης, που ούτως ή άλλως δεν έχει ημερομηνία λήξης.

Η Συνθήκη της Λωζάννης ήταν πρώτα από όλα μια συνθήκη ειρήνης. Έκλεισε τις εκκρεμότητες του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, τόσο αυτές που δεν είχαν ακόμη διευθετηθεί από την (ουσιαστικά ανεφάρμοστη) Συνθήκη των Σεβρών του 1920, όσο και αυτές που δημιουργήθηκαν από τη συντριπτική ήττα που ήταν η Μικρασιατική Καταστροφή. Η αλήθεια είναι ότι στον αιώνα που ακολούθησε η Ελλάδα και η Τουρκία δεν πολέμησαν ξανά μεταξύ τους αλλά θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί το ίδιο για τα λοιπά κράτη της περιοχής; Η διμερής ειρήνη επομένως, συχνά ένοπλη και πολλαπλώς επισφαλής, είναι αποτέλεσμα άλλων συγκυριών και όχι αποκλειστικά ή και καθόλου της Συνθήκης της Λωζάννης.

Η Συνθήκη δημιούργησε την Τουρκική Δημοκρατία, εξαφανίζοντας τις Διομολογήσεις και τους λοιπούς τρόπους οικονομικής παρέμβασης των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής (μεταξύ των οποίων και την επαναστατημένων Ελλήνων) στην οθωμανική αγορά. Επισφραγίζοντας επίσης την οριστική εκδίωξη των αρχαίων ελληνικών πληθυσμών με την αναγκαστική ανταλλαγή και των μουσουλμανικών πληθυσμών στην κυρία Ελλάδα, εξασφάλισε και στις δυο χώρες αμειβείς, ομογενείς πληθυσμούς που προσίδιζαν πολύ περισσότερο στα εθνικά κράτη του 20ού αιώνα παρά στον πολυ-

Ο Ισμέτ Ινονού και ο Ελευθέριος Βενιζέλος συζητούν μετά την υπογραφή του συμφώνου ελληνοτουρκικής φιλίας το 1930

εθνικό καμβά μιας μεσαιωνικής αυτοκρατορίας – ακόμη και αν η ομοιογένεια αυτή έγινε δυνατή με πόνο, δάκρυα και αίμα εκατομμυρίων προσφύγων ανισομερώς μεν αλλά και από τις δυο πλευρές του Αιγαίου. Σε κάθε περίπτωση, όμως, όλα τούτα είναι καλώς ή κακώς καμωμένα – στο παρελθόν. Δημιούργησαν νέες συνθήκες εργασίας, δια-

Η Συνθήκη της Λωζάννης είναι πάνω από όλα μια συνθήκη που χαράσσει σύνορα και επομένως δημιουργεί αντικειμενικές συνθήκες, η σημασία των οποίων ξεπερνά κατά πολύ γραμμές χαραγμένες στον χάρτη

μόρφωσαν τη μοίρα και την ιστορία των λαών, έγιναν, δεν ξεγίνονται και δεν ξαναγίνονται.

Παράλληλα προς την ανταλλαγή των πληθυσμών και συμπληρωματικά προς αυτή, η Συνθήκη εξασφάλισε την επιβίωση και την προστασία της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη και της ελληνικής κοινότητας στην Κωνσταντινούπολη. Ο χρόνος απέδειξε ότι μόνη η σύμβαση δεν αρκεί για να εξασφαλίσει την επιβίωση των προστατευόμενων πληθυσμών: οι ευμερούντες αριθμούν στη Θράκη έναντι του μαρμασμού των Ρωμιών της Πόλης καταδεικνύουν του λόγου το αληθές. Στις αρχές του 21ου αιώνα, οι μηχανισμοί προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικότερα και των μειονοτήτων ειδικότερα θα έπρεπε όχι απλώς να αρκούν αλλά όντως να παρέχουν σοβαρά αποτελεσματικότερη προστασία σε άτομα και κοινότητες που ζουν σε έναν κόσμο ρυθιζόμενο από αρχές και κανόνες δικαίου. Και εδώ επομένως η ψυχρή λογική – και η καλή γνώση του διεθνούς δικαίου – θα μπορούσαν να συμπληρώσουν ή και να αναπληρώσουν τις διατάξεις της σύμβασης.

Η Συνθήκη της Λωζάννης όμως είναι πάνω από όλα μια συνθήκη που χαράσσει σύνορα και επομένως δημιουργεί αντικειμενικές συνθήκες, η σημασία των οποίων ξεπερνά κατά πολύ γραμμές χαραγμένες στον χάρτη. Οι συνθήκες οριοθέτησης είναι φτιαγ-

μένες για να κρατούν στον χρόνο, για να κτίζουν κράτη, να παράγουν μονιμότητα. Στα εκατό της χρόνια, η Συνθήκη της Λωζάννης αυτό το κατάφερε. Εφάρξε σύνορα σταθερά, στην Αίγυπτο, στη Συρία, στο Ιράκ και την Ιορδανία – κράτη που η διεθνής κοινότητα έσπευσε να υπερασπιστεί πολλά χρόνια μετά, όπως έγινε το 1991 στο Κουβέιτ. Η ασφάλεια δικαίου που εξασφαλίζει η σταθερότητα των συνόρων είναι η διαρκής παρακαταθήκη και ο λόγος της συνεχιζόμενης σημασίας της Συνθήκης. Είναι επίσης ο λόγος για τον οποίο κάθε προσπάθεια καθυστερημένης και εκ των υστέρων αναθεώρησης αυτών των συμβατικών διατάξεων συναντά και θα συνεχίσει να συναντά τείχος: δεν είναι η αταξιατική αγωνία διατήρησης στη ζωή μιας γηραιάς κυρίας, είναι η διαρκής ανάγκη εξασφάλισης της ειρήνης σε μια δύσκολη γειτονιά. Πολλά τα έτη!

Η Μαρία Γαβουνέλη είναι καθηγήτρια Διεθνούς Δικαίου στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, γενική διευθύντρια του **ENAMENI**